

Foredrag Skedsmokorset Rotaryklubb 25. januar 2016:

ÅRETS HENDELSER I RUSSLANDS UTENRIKSPOLITIKK

PLANSJE 1 - TITELSIDE

Rask repetisjon av fjorårets foredrag (*Russland under Putin - sett under et historisk perspektiv*) ? NEI, men:

- **For å forstå dagens Russland – og dets utenrikspolitikk - er det nødvendig å forstå forhistorien.**
- **1460-tallet: Det moderne Russland etableres: Ivan III, storfyrste av Moskva fra 1462**

PLANSJE 2 - IVAN 3

- **Arvtager av det østromerske riket, og utropte Moskva til «Det tredje Roma» og hele kristenhetens sentrum. Overtok riksvåpenet fra keiseren i Konstantinopel – dobbeltørnen, som fortsatt i dag er Russlands riksvåpen. Den religiøse misjon: Russlands skytshelgen St. Georg i midten.**

PLANSJE 3 - RIKSVÅPENET

- **Dermed hadde Ivan III rykket opp fra storfyrste til «keiser» - på russisk «tsar» - og gitt seg selv og Russland en historisk misjon.**

- Russlands utenrikspolitikk siden den gang: Maktbruk for å underlegge seg stadig nye landområder og undertrykke stadig flere folkegrupper.
- Som vi har sett i løpet av de siste par årene i Ukraina og Krim-halvøya, har Russland fremdeles en betydelig appetitt på å forsyne seg med makt av sine naboers landområder.
- Russlands posisjon i verden er basert på makt – demonstrasjon av makt og bruk av makt.

PLANSJE 4 - VLADIMIR V. PUTIN

- Putin viser at han har evne og vilje til å bruke makten. Derfor blir han beundret og respektert av den jevne russer.

PLANSJE 5 - PUTIN MACHO-MANN MED AUTOMATVÅPEN

- For russere flest, fortøner det seg slik at makt = rett, og at dette er tingenes naturlige tilstand. For russere flest er både politikk, forretninger og mellommenneskelige relasjoner det vi kan kalle et nullsum-spill, dvs. at det den ene parten vinner, vil den andre parten nødvendigvis tape ("Den enes død er den annens brød"). At begge parter kan tjene på en transaksjon – det vi kan kalle en «vinn-vinn- situasjon», er for den jevne russer en fremmed tanke.

- Denne aksepten av makt som erstatning for rett, og denne mistroen overfor andres (og spesielt Vestens) hensikter har inngått i en farlig kombinasjon med forestillingen om Russlands særstilling i forhold til omverdenen og landets historiske misjon som kristenhetens åndelige ledestjerne.
- Det er i dette perspektivet vi må forstå hvorfor og hvordan Putin aktivt bruker den russisk-ortodokse kirke for å legitimere sin makt (mens kirken tilsvarende benytter sin særstilling i forhold til staten for å befeste sin posisjon).

PLANSJE 6 - PUTIN OG PATRIARK KIRILL

- Her går Putin inn i en lang og solid russisk herskertradisjon.
- Men, - selv i et samfunn hvor forestillingen om at makt = rett glatt aksepteres, må makten legitimeres eller forankres i ett eller annet, helst i noen «høyere prinsipper» e.l.
- I sovjetperioden ble dette forsøkt å gjøres ved at herskerne påberopte seg den kommunistiske ideologi – noe som i det lange løp ikke holdt.
- Putin opererer med et glansbilde av sovjetperioden: Han har sagt at Sovjetunionens sammenbrudd var det 20. århundres

største geopolitiske katastrofe. Men Putin er ingen kommunist - han er for realistisk til å tro på noen kommunistisk ideologi for å legitimere sin makt.

- **I stedet har han søkt tilbake til røttene – til de lange linjene i russisk historie. Og her kommer den ortodokse kirke og forestillingen om det russiske folks historiske misjon og særlige overlegne kvaliteter bl.a. på det åndelige plan – at russerne står for edlere verdier enn det materialistiske Vesten. Dette er noe som har appell og dyp gjenklang hos Putins hjemmepublikum.**
- **Putins utenrikspolitiske prosjekt: Å gjenreise det russiske imperiet – som maktfaktor i verdenspolitikken, og særlig innenfor det han anser som tradisjonelle russiske «interesseområder» slik det var under Sovjetimperiet og Tsarriket. Hans politiske forbilde – som enehersker og imperiebygger, er keiserinnen Jekaterina II, hun som på 1700-tallet erobret Krim fra tyrkerne, som slukte mesteparten av Polen og som satte Russland på verdenskartet som stormakt av første rang.**
- **«Håndgripelig» eksempel på hvordan Putin benytter den samlende symbolikken som arven fra Jekaterina II utgjør -**

sløyfen med sorte og oransje striper – opprinnelig båndet fra St.Georg-ordenen, som Jekaterina innstiftet.

PLANSJE 7 - ST. GEORG-SLØYFEN

- Putin er populær, fordi han er Føreren – har makt og bruker makten besluttsomt.
- Putin styrker samtidig sin stilling på hjemmebane ved å føre en aggressiv utenrikspolitikk. Skapt et fiendebilde av Vesten. Beleiringsmentalitet – forestillingen om Russland omgitt av uvenner. Forestillingen om Russlands "plikt" til å "beskytte" russere bosatt i utlandet.
- Piske opp stemningen gjennom løgnpropaganda, som f.eks. myten om at Vesten unyttet Russlands svakhet på 1990-tallet og brøt avtaler som ble inngått etter Sovjetunionens fall.
- Og særlig ille: Militære angrep mot naboland og anneksjon av nabolands territorier. Putins bruk av militære maktmidler for å tvinge andre i kne begynte med Tsjetsjenia i 1999.
- Fortsatte med Georgia i 2008

PLANSJE 8 - GEORGIA 2008

- Videre Krim-halvøya i Ukraina i mars i fjor

PLANSJE 9 - KRIM MARS 2014

- Og i løpet av det siste året Øst-Ukraina

PLANSJE 10 - ØST-UKRAINA AUGUST 2014

- Både mht. Tsjetsjenia, Georgia, Krim og den krigen som foregår i Øst-Ukraina, har Putin lyktes i å vinne propagandakrigen og definisjonsmakten – ikke bare på hjemmebane, men langt på vei også på vestlig kommentatorhold og vestlig opinion.
- Eksempel: Stortingsrep. Christian Tybring-Gjedde: "Grensesammenstøt mellom separatister og ukrainske regjeringsstyrker". Feil og grov bagatellisering – i virkeligheten omfattende og vedvarende russisk militær aggresjon langt inne på ukrainsk territorium!
- Putin har lært seg den gamle russiske leksen at rå maktbruk i kombinasjon med systematisk løgn lønner seg.
- Dette gjør dagens Russland til en mer uberegnelig og enda farligere aktør på den internasjonale arenaen enn hva Sovjetunionen var i Den Kalde Krigens og «terrorbalansens»

dager. Dette så meget mer som Russland samtidig gjennomfører en storstilet militær opprustning, hvor spesielt Arktis (eller det vi nordmenn kaller «nordområdene») er utpekt til det viktigste strategiske satsingsområdet.

- Putins utenrikspolitikk har også blitt rammet av enkelte tilbakeslag – vestlige sanksjoner som sammen med synkende oljepriser får Russland til å svi økonomisk. **SÆRLIG FALLET I OLJEPRISEN.** Men russerne er vant til å få svi, og sluker villig vekk propagandaen om at all elendigheten er Vesten feil og at de selv og deres regime er eksponenten for «De Gode Gjerninger».

SÅ TIL DE VIKTIGSTE TREKK I DET UTENRIKSPOLITISKE BILDET SISTE ÅRET:

Bakgrunn – landets storpolitiske tyngde ("kjøttvekt"). Se på tallene for folketall og BNP:

PLANSJE 11 - FOLKETALL

- Russland nr. 10 i verden

PLANSJE 12 - BRUTTO NASJONALPRODUKT

- Russland nr. 9 i verden

- **Russland – en kjempe geografisk men med svakt utviklede økonomiske muskler.**
- **MEN - samtidig ypper Russland seg kraftig og med en viss suksess. Høy profil og stor aktivitet på det storpolitiske område, i grove trekk på to arenaer: Dels (1) for å markere Russland som en motpol til Vesten, med en lederrolle blant likesinnede stater (BRICS), dels (2) for å søke anerkjennelse i "Det Gode Selskap" som en respektert samarbeidspartner for USA og andre vestlige makter.**
- **BRICS: Brasil, Russland, India, Kina og Syd-Afrika. En nokså rufsete forsamling. Fellesnevner: Vanstyre, økonomiske problemer.**
- **Store i folketall, men lite troverdig som verdensøkonomisk motpol til USA og Vesten.**
- **Kina, India og Russland ble i februar 2015 enige om å samarbeide om å etablere en ny (økonomisk og politisk) verdensorden.**
- **Kina leder initiativet, Russland følger med på ferden.**

- **Eksempel: Etableringen i Beijing 29. juni 2015 av Den asiatiske infrastruktur- og investeringsbanken AIIB – konkurrent til Verdensbanken (Utfordre USAs lederstilling i verden). 56 land inkl. Norge deltok.**

PLANSJE 13 - PUTIN MED XI-JINPIN

- **Særlig viktig: Tilnærming til Kina. Grensen 2500 km lang. Russland overtok i fjor rollen som største olje- og gasseksportør til Kina. Langsiktig gassleveringsavtale (30 år, 200 mrd. \$) inngått i 2014 – men fordelaktig for Russland? (Neppe). Kina viktigste marked for den store russiske våpeneksporten, og Kina og Russland har hatt flere felles militærøvelser.**
- **Russerne ser for seg at Kina skal erstatte tilgangen til vestlige kapitalmarkeder, og overta som eksportmarked for russisk olje, mineraler og matvarer.**
- **Putin gjør et stort nummer av forholdet til Kina, erklærte i september at forholdet hadde nådd et historisk høydepunkt.**
- **Men her er Russland den svake part. Russland har gjort seg mer avhengig av Kina enn omvendt. Og utviklingen i**

Russlands forhold til Kina er i realiteten mindre imponerende og fremfor alt mindre fordelaktig for Russland enn det kan synes, (jfr. artikkel i The Economist 02.01.2016).

VIDERE: Putins prosjekt om anerkjennelse i "Det Gode Selskap". Storpolitisk arena: Midt-Østen (Iran og Syria)

PLANSJE 14 - MED OBAMA I MEXICO JUNI 2015

- Håndhilser pent, men noe avmålt. Forholdet til USA fortsatt anstrengt. Anti-amerikansk propagandakrig og vedvarende russisk aggresjon mot Ukraina. Sanksjonene svir, fallet i oljeprisen svir enda mer.
- I løpet av høsten ser bildet annerledes ut:

PLANSJE 15 - MED OBAMA HØSTEN 2015

- Russland går i september aktivt inn med militære operasjoner i Syria mot president Assads motstandere. Problematisk, fordi det ikke bare gjelder «Den islamske staten» (Daesh eller ISIL) men vel så mye mot vestlig-støttede motstandsgrupper.
- Etter bombingene av russisk passasjerfly over Sinai går Russland sterkere inn i kampen mot ISIL.

PLANSJE 16 - SINAI: VRAKET AV DET RUSSISKE

PASSASJERFLY

- **Terrorgruppen ISIL: Bombingen av Flight 7K9268 charterfly med 224 passasjerer over Sinai ultimo oktober.**
- **I løpet av høsten: Flere russiske diplomatiske seire: (1) Avtalen om overvåking av Irans atomprogram; (2) Avtalen om samarbeid med sikte på løsning av Syria.**
- **VIKTIG: Begge disse avtalene noe som USA og Vesten svært gjerne ønsket, men som ikke ville la seg gjøre uten Russlands aktive medvirkning.**
- **Det russiske prosjekt: Å (re-)etablere seg på den storpolitiske arena som en respektert, likeverdig, ansvarlig, konstruktiv og uunnværlig partner for USA og Vesten.**
- **Selvskryt: Se Aftenpostens kronikk 11.12.2015. av presseattaché Andrej Kulikov ved Russlands ambassade i Oslo.**
- **Og symptomatisk: Aftenposten (Helene Skjeggstad) 18.11.2015: Overskriftene "Har vi tilgitt Russland nå?" og "Vladimir Putin er på vei inn i den internasjonale varmen igjen".**

- Vestens forhold til Russland har siden den ulovlige annekteringen av Krim og krigen i Ukraina gått langs to spor: Pragmatisk samarbeid og offentlig fordømmelse.
- Etter terrorangrepene i Paris i november ser vi at det pragmatiske samarbeidet veier stadig tyngre.
- Krigen mot ISIL overskygger nå Russlands ugjerninger i Ukraina.
- Ubehagelig faktum: Verdens ledere anser det som mer prekært å slå ned ISIL og skape fred i Syria, enn å protestere mot et Russland som med makt tar seg til rette i andre land.

MEN: RUSSLAND OPERERER PÅ FLERE REGIONALE ARENAER:

- Russlands forhold til naboland:
- Tyrkia, Baltikum/Polen, og ikke minst Norge
- Tyrkia særlig viktig. Økonomiske forbindelser, tyrkiske investeringer i russisk økonomi.
- Putin og Erdogan mye til felles, autoritære ledere. Tilnærming Russland og Tyrkia. Erdogan hedersgjest ved åpningen av den nyeste og største moskéen i Moskva sist sommer.

PLANSJE 17 - TYRKIA; ERDOGAN I MOSKVA

- Men så surner forholdet seg til. Henger sammen med Russlands militære engasjement i Syria: Tyrkisk nedskyting i slutten av november av russisk jagerbombefly SU-24 over grenseområdet mellom Tyrkia (17 sekunder) og Syria.

PLANSJE 18 - TYRKIAS NEDSKYTING AV SU-24

- NATO solidarisk med Tyrkia, sterk forverring av russisk-tyrkiske forbindelser. Putin setter stopper for at russiske fotballklubber kjøper tyrkiske spillere.

PLANSJE 19 - BALTIKUM

- Ikke mye nytt å fortelle.
- For de baltiske statene Estland, Latvia og Litauen utgjør forholdet til Russland en latent trusel. Øket omfang av russisk militær aktivitet/nærvær i regionen (kampfly på vingene).
Fortsatt NATO- overvåking av luftrommet – også Norge er med her.
- Polen. Likeledes sterkt skeptisk til Russlands hensikter.
Skepsis ytterligere skjerpet ved valgene i november hvor PiS (lov- og rettferdighetspartiet) kom til makten.

SÅ LITT OM FORHOLDET TIL NORGE:

- For Norge er forholdet til Russland et konstant viktig element i vår utenrikspolitikk – spesielt hva angår "nordområdene".
- Her er det – heldigvis - ikke så mye dramatisk nytt å berette. Norge og våre nærområder i nord er fortsatt et rolig hjørne i en ellers urolig verden.
- Men det betyr ikke at det overhodet ikke har skjedd noe av interesse. Flg. kan nevnes:
- Som følge av sanksjonene antas handelen mellom Norge og Russland å ha gått ned med 40 prosent i 2015 (jfr. Kulikov).
- En massiv opptrapping av Russlands propaganda- og desinformasjonskrig – nå også spesielt rettet mot Norge (iflg. en syv siders reportasjeartikkel i Morgenbladet for halvannen uke siden). Dette er en krig om definisjonsmakten – gjennom halvsannheter og løgner å få omverdenen til å se på Russland med russiske øyne.
- Folkevandringen – "den arktiske rute" over Storskog.

PLANSJE 20 - FOLKEVANDRING, STORSKOG

- Over 1000 i uken i november. Skjedde selvsagt ikke uten bevisst ønske fra Moskva – et eksempel på Russlands "hybridkrig" mot Norge (Minerva 6.11.2015). Russland brukte grenseovergangen ved Storskog for å legge press på Norge,

la vekk kravet om Schengen-visum eller statsborgerskap i Schengenland for å passere grensen.

- Norsk fasthet stoppet migrantstrømmen. (Men lokalbefolkning i Kirkenes samtidig "provosert og forbannet" over uttransporteringen for en snau uke siden). Og stor usikkerhet mht. hva som videre vil skje.

HAR VI ET ANNET OG SNILLERE RUSSLAND I NORD?

- Norsk samarbeidsånd og naivitet.
- Jonas G. Støre i Bodø 30.11.2015: "Russland er nesten et normalt land".
- Barentsregion-samarbeidet, en naiv samarbeids- og "godt naboskaps"-ånd, preger spesielt holdningene til Russland i Varanger (Kirkenes). Overdrevent imøtekommende, se neste plansjer:

PLANSJE 21 og 22 - RUSSISKE SKILT I KIRKENES

- Den slags er unødvendig og skammelig
- Signaleffekt, - bidrar til å skape inntrykk av knefall.

MEN RUSSLAND I ARKTIS ER MER ENN FORHOLDET TIL NORGE I VÅRE "NORDOMRÅDER":

- I møte i Russlands nasjonale sikkerhetsråd 23. april 2014 annonserte Putin at Russlands militære makt i nord skal styrkes. Dette er senere blitt fulgt opp både i ord og i handling.
- Forsvarsmin Sjojgu flere ganger sagt at Russland vil styrke sitt militære nærvær i Arktis.
- Provokasjoner: Visestatsminister Rogozin (uønsket i Norge) foretok i sommer et ubudent besøk på Svalbard, hvor han sa at "Vi er kommet til Arktis for alltid og vi skal gjøre det til vårt!"
- I august gjennomførte Nordflåten og hæren (den nyopprettede arktiske brigaden) for første gang felles øvelser i Arktis (øvelsen "Tsentr").
- Den 12. desember ifjor gjennomførte russerne en militærøvelse i Barentshavet med skyting av en atomrakett fra en atomubåt.
- Og den 30.11.2015. annonserte russerne (talsmann for de russiske luftstyrker, oblt Jevg. Mesjkov) at det i løpet av første halvår 2016 vil finne sted en russisk storøvelse med bl.a. luftlandestyrker på Nordpolen.
- På NORDPOLEN! Hva har vel russerne der å gjøre? Noe av svaret er å finne i neste plansje:

PLANSJE 23 - JURISDIKSJON OG GRENSER I ARKTIS

- Forestillingen om et "geostrategisk kappløp" i Arktis knyttes gjerne opp til spørsmålet om jurisdiksjon over kontinentalsokkel-områdene i nord. Både Norge, Russland, Canada, USA og Danmark gjør krav på større eller mindre deler av sokkelområdene under Polisen. Tidligere i høst fremmet russerne sitt krav, som utgjør 1,2 mill kvkm, 650 km fra land. Området, som omfatter den undersjøiske fjellkjeden Lomonosov, omfatter også selve Nordpolen. Både Danmark og Canada har gjort krav på det samme området.
- Det er i og for seg ikke noe dramatisk ved dette – disse kravene, og den dokumentasjonen som partene legger frem til støtte for sine krav, blir gjenstand for grundig og saklig vurdering i FNs Kontinentalsokkelkommisjon.

PLANSJE 24 - FNs HAVRETTSKONVENSJON

- Russlands ekspansive opptreden i Arktis er likevel urovekkende – fordi det er en opptreden som har en militær dimensjon, og fordi dette er en del av et større mønster i russisk utenrikspolitikk.
- Vi må gjerne trøste oss med at våre nærområder i nord fortsatt er et rolig hjørne i en ellers urolig verden, men et Russland

som leker krig på Nordpolen er ikke "et annet og snillere Russland i Nord".

SLUTTBEMERKNING:

- Mye av det som jeg og andre sier om russisk utenrikspolitikk dreier seg om Putin – han personifiserer i høyeste grad både russisk utenriks- og innenrikspolitikk.
- Det er likevel ingen grunn til å tro at Russland og dets regime endrer karakter hvis og når personen Putin er ute av bildet. Hva Norge angår, har vi av geografiske grunner sterke nasjonale interesser i et godt naboforhold til Russland. For å klare det, er det samtidig viktig at vi har et best mulig kjennskap til denne naboens ulike sider – også de mer ubehagelige og bekymringsfulle.